

РОЗДІЛ IV

ПЕДАГОГ ПРОФЕСІЙНОЇ ШКОЛИ

УДК 37.091.12 – 057.86:001.82

ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА У ВИМІРАХ КЛАСИЧНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ

Валерій Орлов,

*доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник
лабораторії професійної орієнтації і виховання
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України*

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

особистість педагога, професійне становлення, класична методологія, феноменологія, педагогіка формування, педагогіка розвитку, професійне виховання, професійна культура, екзистенціальна свобода, професійна відповідальність.

Реферат

У статті автор звертає увагу на те, що у вимірах класичної методології професійне становлення особистості педагога завжди розглядалося в єдності процесів пізнання і самопізнання, особистісного розвитку і професійного становлення; взаємозалежності та взаємовпливу педагогічних явищ, діалектичної взаємодії загального й особистісного, цілого та його елементів, суспільних та індивідуальних цінностей. Провідними ідеями професійного становлення особистості педагога були й повинні залишатися концептуальні положення щодо об'єктивної (соціальної) і суб'єктивної (особистісної) природи й детермінації життєдіяльності особистості, що розглядаються у філософії Г. Гегеля, І. Канта, М. Бердяєва, В. Франкла, у феноменологічних рефлексіях Е. Гуссерля, Р. Нгардена, А. Камю, О. Лосева, М. Хайдеггера та ін., у працях Г. Сковороди, П. Юркевича, В. Вернадського, присвячених природі людської особистості, розвитку її духовності, формуванню світогляду, ставленню до праці, навколишньої дійсності, у творах класиків української педагогіки – К. Ушинського, А. Макаренка, В. Сухомлинського, в яких утверджується ідея підготовки вчителя високої духовної і професійної педагогічної культури, гуманіста, творчої особистості, здатної перетворювати себе і світ.

Головний акцент у статті робиться на необхідності зберегти кращі традиції педагогічної науки. Підкреслюється, що в пошуках інновацій важливо не втратити позиції гуманізму, людиноцентризму, культуровідповідності, національної самоідентичності. Наголошується на необхідності пам'ятати, що педагог вчора, сьогодні, і завжди – це людина, яка усвідомлює ступінь професійної відповідальності, «не ховаючись» за декларованим зовні смислом власних дій, знаходить свій особистісний смисл професійної діяльності, керується ним, беручи на себе відповідальність за її результати, а свій професійний успіх бачить в успіхах своїх учнів.

Детермінантами суспільного розвитку в усі періоди людської цивілізації були система філософських поглядів, концепцій, теорій, що характеризують процеси формування свідомості кожної окремої особистості і суспільства загалом. Особливий вплив відчуває на собі така галузь формування людської свідомості, як освіта та її науковий аспект – педагогіка. В умовах радикальних змін у суспільстві спостерігаємо кардинальні трансформації у площині методології освіти, філософії освіти. Вчені намагаються внести істотні зміни у підходи до розвитку особистості в системі освіти. Загальновідомо, що до 90-х років у колишньому СРСР методологічною основою вирішення будь-яких питань формування особистості слугувала діалектика взаємодії суб'єкта та об'єкта, суб'єктивного й об'єктивного в цьому процесі, а єдино можливим, а отже, науковим підходом вважалася теза: «... цілі людини породжені об'єктивним світом і припускають його, знаходять як даність, наявність» [5]. На основі наведеного підходу

дослідники стверджували, що бажання людини не залежать від неї самої і не продиктовані її власною ідеєю, а зумовлені необхідністю пошуку найбільш оптимального способу існування.

Натомість, у зарубіжній методології освіти відчутним був вплив концептуального підходу Е. Гуссерля, суть якого викладена тезою: «Дух незалежний, і в цій незалежності, і лише в ній, він може бути розтлумачений істинно раціонально, істинно й радикальним чином науково» [13]. Наведені позиції на методологічному рівні визначають особливості виховних систем, є джерелом науково-методичного забезпечення процесів особистісного розвитку людей, які у своїй сукупності утворюють суспільство, формують світогляд, визначають ставлення до суспільства і до себе особисто, до власного особистісного і професійного розвитку. Важливо розуміти, що означені методологічні орієнтири окреслюють процеси формування професійної свідомості вчителя, вихователя, впливають на стиль і

методи його роботи, на зміст і напрями професійної підготовки. Зважаючи на це, з одного боку, постає необхідність у системі фахової освіти майбутньому вчителю надавати оновлені теоретичні знання у галузі загальнонаукових і спеціальних дисциплін, відповідно до актуальних суспільних проблем і потреб, прогнозувати соціальні наслідки його використання, а з іншого, – співвідносити зміст і методи із професійними інтересами особистості і завданнями майбутніх фахівців.

Зауважимо, що авторам програм і планів професійної підготовки майбутніх фахівців в Україні часто доводилося заперечувати і собі, і тим «першоджерелам», які тривалий час вважалися методологічним підґрунтям, бо хоча й цитували незалежність бажань, потреб, мотивів від самої людини, проте змушені були враховувати її інтереси. Виховання впродовж десятиліть визнавали складною системою зовнішніх впливів на психологічну структуру особистості [5]. І треба визнати, що радянська педагогіка причетна до розробки потужних механізмів зовнішнього ідеологічного впливу, який спрямовувався переважно на формування «колективної свідомості». Механізми суб'єкт-суб'єктних відносин і особистісного розвитку педагогіка майже не розвивала. Внаслідок того, що у вихованні домінували механізми зовнішнього впливу, недостатньо враховувалася залежність розвитку особистості від внутрішніх систем і механізмів перетворення свідомості. Ситуація, що склалася в системі виховання, вимагає повернення до засад класичної методології. Актуалізується питання щодо еволюції суспільної свідомості, детермінованої сукупністю підходів до взаємодії систем зовнішніх впливів на формування особистості і механізмів внутрішніх перетворень особистісної свідомості.

Пошуки теоретико-методологічних засад, на які може спиратися сучасна виховна система, призводять до утвердження гуманістично-феноменологічної парадигми як фундаментальної бази розвитку вітчизняної системи формування національної свідомості громадянина сучасного цивілізованого суспільства.

На нашу думку, для розв'язання виокремлених у статті проблем, пов'язаних з

професійною підготовкою фахівців, треба уважніше поставитися до феноменологічного підходу у формуванні і розвитку суспільної й особистісної свідомості у різних її проявах – національно-патріотичної, морально-естетичної, професійної тощо.

Поняття «феноменологія» М. Хайдеггер визначав, перш за все, як «поняття про метод», яке, на думку автора, «характеризує не ЩО, тобто зміст, а його ЯК, тобто спосіб». Гуманістично-феноменологічна парадигма визначає теоретико-методологічні засади особистісно орієнтованого підходу вирішення проблем освіти, приймає за основу положення про «безперервне звільнення людської свідомості від зовнішньої емпіричної об'єктивності, яка пригнічує її автентичність». У феноменології – це «сходження до чистої, справжньої свідомості, яка отримує змогу бачити речі в їхньому справжньому вигляді, і, перетворюючись у самосвідомості, знаходити в собі інтенційний, істинний смисл» [12]. Методом вивільнення свідомості Е. Гуссерль, один із фундаторів цього напрямку філософії, пропонує феноменологічну редукцію і розглядає останню як «сходження до справжньої культури, до філософського споглядання ідеального буття, яке не існує за межами людської свідомості, хоча радикально відрізняється від неї» [13].

Методологічні засади сучасної педагогіки вбачаємо у тих напрямках філософії, в яких визнається унікальність, індивідуальність, винятковість кожного окремого людського буття, кожної особистості. Це екзистенціальний напрям, ключові ідеї якого було сформульовано у працях М. Бердяєва, А. Камю, Ж. Сартра, М. Хайдеггера та інших філософів кінця XIX та початку XX ст. Сьогодні такий підхід об'єднує різні філософські та психологічні концепції, що зосередили свою увагу на особистості як індивідуальності, на осягненні смислу існування людини. Філософія освіти, що ґрунтується на засадах екзистенціалізму, має підстави стати методологічною основою гуманістичних педагогічних поглядів, які розглядають виховання як створення умов для саморозвитку і самореалізації особистості,

як допомогу майбутньому вчителю у самовизначенні, виборі своєї позиції, усвідомленому прийнятті рішень.

Людина реалізовує себе як особистість настільки, наскільки вона може розвинути і зберегти дану їй від природи унікальність. У сучасних умовах художньо-педагогічної освіти студенти певною мірою втрачають свою індивідуальність, орієнтуючись на інших («я, як усі»). Іноді вони свідомо відмовляються від власної індивідуальності, нівелюються, обираючи легший шлях у складному культурному середовищі. Вчитель, який не виробив у собі власного професійного стилю, власних поглядів на життя, стає нецікавим для своїх учнів, а отже, перестає бути справжнім педагогом.

Так відбувається руйнування особистості фахівця, який втратив потяг до самоствердження себе як педагога, як професіонала, як особистості, до утвердження цінності самого людського буття, реальних почуттів, що переживаються тут і зараз.

«Людина є мета в собі. І вона є єдиною метою. Якщо вона і бажає бути кимось, то в цьому житті...» – стверджував А. Камю [4]. Методологічними засадами означеної концепції є твердження філософів про те, що людина є лише тим, що вона із себе робить. Людина існує лише настільки, наскільки себе здійснює. Ніякі інші фактори – середовище, спадковість – не можуть виправдати її неспроможність самовизначитися у житті. Таким чином, людині віддається у володіння її буття, і в цьому вона вільна обирати свій життєвий шлях. Жодна всезагальна мораль не спроможна підказати людині, як діяти: є безліч ситуацій, де неможливо визначити, що морально, а що аморально, що добре, а що погано. Людина має сама визначитись, обираючи для себе ключові моральні принципи, і сама прийняти рішення: яких принципів дотримуватися у власній життєдіяльності. Підсумком вільного вибору й основою самовизначення стає прийняття рішення, вчинок. «... Я не лише дію у відповідності з тим, що я є, але й стаю, відповідно з тим, як вчиняю» пише В. Франкл [11].

До недавніх часів українські вчителі керувалися і жили згідно з концепцією, за

якою особистість є сукупністю суспільних відносин, продуктом соціального впливу. Відповідно, людина не мала права, не могла обмежуватися своїми особистими інтересами і потребами. Найбільш цінними якостями, за цією концепцією, є громадянськість, почуття обов'язку, відповідальність, здатність підпорядковувати особисті інтереси суспільним. Смісл життя людини полягав у служінні Батьківщині.

Отже, цінність людини вимірювалася тим, наскільки вона могла підкорити себе суспільним обов'язкам. Як науковий і філософський феномен, наведену концепцію аналізували М. Бердяєв, С. Франк, Г. Лосський та інші. Науковці виявили, що дана тенденція пов'язана із втратою інтересу до особистості, до людської індивідуальності. Специфічність її прояву в радянському суспільстві С. Франк охарактеризував як «соціальний фанатизм». Технократичне мислення, що переважало в позначеному соціумі, було звернене до колективних форм життя як єдиноможливих у змаганнях з природою і боротьбі за технічний прогрес.

Наведена концепція стала основою теорії "педагогіки формування". Професійна освіта, що ґрунтується на таких методологічних засадах, неспроможна кардинально вирішувати питання про індивідуальний та особистісний розвиток майбутнього фахівця, бо положення про розвиток особистості формально декларуються, але практичне втілення «зависає», не маючи під собою відповідної теоретичної бази. Держава дає замовлення, ігноруючи внутрішні потреби та самобутність особистості, і внаслідок цього відбувається «внутрішня колективізація людських душ» [10, С.23]. Таким чином, «педагогіка формування» виконує замовлення, за яким змушена не лише ігнорувати внутрішні духовні сили людини як джерела стимулу її активності, але й знімає відповідальність з майбутніх фахівців за їхні дії і вчинки.

Починаючи з 60-тих років, у радянській педагогіці висувалися ідеї постановки методологічних проблем, пов'язаних з формуванням гармонійно розвинутої особистості (І. Мар'єнко, М. Скаткін, В. Сухомлинський). Особливе

значення у розвитку форм, змісту і методів освіти мали праці В. Сухомлинського, який пропонував методи гармонійного виховання, розвитку естетичних почуттів й естетичної культури особистості. Передова педагогічна громадськість робила спроби на теоретичному та практичному рівні вирішувати декларовані засади гуманізації та гармонійного розвитку особистості. Однак, історико-педагогічний аналіз свідчить про те, що проблема особистісно орієнтованої підготовки і професійного становлення фахівця з позицій гуманістичної парадигми освіти як спеціальна наукова проблема у вітчизняній педагогічній науці до 90-х років не ставилася.

На початку 90-х років, у працях Б. Гершунського, І. Зязюна, В. Кудіна питання розвитку професійної культури та становлення вчителя було поставлено як проблему філософії освіти, яка досліджує розвиток особистості через категорії суб'єкта, свободи, саморозвитку, самовдосконалення, самоефективності, цілісності, діалогу тощо. Відтак, почали розроблятися технології побудови науково обґрунтованої моделі особистості фахівця (С. Архангельський, А. Вербицький, В. Загвязінський, В. Моргун, Н. Ничкало). Активності набував індивідуально-творчий підхід (О. Пехота, В. Рибалка). Визначення особистісних якостей майбутнього вчителя, особливостей та специфіки його професійної діяльності і розвитку, готовність до саморозвитку, самовизначення і самореалізації, на думку О. Пехоти, стає головним напрямом удосконалення педагогічної освіти [7].

Зіставлення тенденцій розвитку вітчизняної системи професійної освіти з аналогічними зарубіжними свідчить, що у вітчизняній системі основною детермінантою є професійна діяльність, а професійне становлення особистості розглядається з точки зору готовності індивіда до виконання певних функцій професійної діяльності.

Проблема професійного виховання тривалий час обмежувалася стимулюванням інтересу та залученням до трудової діяльності. Натомість у зарубіжних дослідженнях будь-яка проблема професійної підготовки розглядається як

частина більш глобальної проблеми становлення, самовизначення особистості, тому основна увага приділяється виявленню особливостей особистісної ідентифікації, оволодіння соціальними ролями. Особлива увага надається консолідації образу «Я», процесам кристалізації ціннісних орієнтацій вихованців (Т. Парсонс, Дж. Плятт, Дж. Тетзелс, Т. Ньюком), впровадженню вимірів цілісного профілю майбутнього фахівця як суб'єкта своєї життєдіяльності (Г. Олпорт, П. Вернон, Г. Ліндзі), формуванню професійних цінностей (К. Хантлі).

Аналіз вітчизняної професійної підготовки як специфічної форми процесу передачі й оволодіння майбутніми фахівцями професійним досвідом показав, що актуальними серед традиційних питань є проблеми визначення смислу і змісту професійної підготовки майбутніх учителів, забезпечення повноцінного включення у життя суспільства, збагачення і розвиток інтелектуальних можливостей, формування емоційних і вольових якостей, здібностей впливу на становлення гармонійної структури особистості, зокрема, «... через опосередковану передачу студентам узагальнених знань високого рівня абстрактності з наступним поверненням до предметних дій з метою формування професійних навичок, вмінь, що забезпечують повну реалізацію їхніх індивідуальних якостей» [1, с. 9].

На сучасному етапі розвитку професійної освіти роль викладача полягає у розкритті перед майбутнім фахівцем різноманітних можливостей освоєння професії та подальшого професійного становлення. Право студента – мати вибір, а обов'язок – зуміти обрати найкращий спосіб, підхід, технологію із запропонованих йому в навчально-виховному процесі. Викладач, відповідно, повинен навчити оцінювати і відбирати ті професійні якості, які є найбільш вагомими у професійному становленні, та разом зі студентом знаходити шляхи інтеріоризації, присвоєння, трансформації особисто прийнятих властивостей майбутнього фахівця.

Таким чином, у взаємодії викладача і студента актуалізуються позитивні особисті якості індивіда і закладаються основи індивідуального стилю, який дає

В. Орлов. Професійне становлення особистості педагога у вимірах класичної методології

можливість фахівцю впевнено й комфортно почувати себе в різних ситуаціях.

Психолого-педагогічною умовою реалізації описаної вище стратегії є діалог. Основними нормативами та принципами успішного діалогу-спілкування, на наше переконання, є щирість і довіра у визначенні почуттів і станів співрозмовника, безоцінність, психологічна налаштованість на його актуальний стан у спілкуванні. З огляду на зазначене зауважимо, що соціалізація індивіда в жодному разі не може ігнорувати його творчого потенціалу, унікальності й оригінальності самовираження у діяльності. Відтак, неприпустимою є підміна проблеми професійного становлення особистості проблемою її входження у соціум. На наш погляд, суть і сенс педагогічного спілкування як емоційно насиченого, доброзичливого, інтелектуального діалогу утворюють взаємини, в контексті яких метою професійної діяльності й педагогічної ситуації будуть суб'єкт і предмет спілкування та результат взаємодії вихователя і вихованця.

Кризові явища, що мають місце у нинішній системі освіти, підкреслюють необхідність трансформації суспільної і педагогічної свідомості, переосмислення ставлення до методологічних засад, мети і цінностей освіти. У свідомості більшості людей ще переважає неактуальний нині, застарілий, класичний спосіб мислення, орієнтований на ставлення до світу як до предмета пізнання. Загальновідомо, що зміст і методи пізнання детермінуються метою опанування учнями певної сукупності знань, умінь і навичок і, відповідно, на їх основі – соціального досвіду попередніх поколінь. На думку прихильників означеного способу розвитку професійної свідомості, саме таким чином у навчально-виховному процесі здійснюється формування професійної культури та професійне становлення.

Проте в сучасному інформаційному просторі існує дещо інакша точка зору, за якою професійне становлення є процесом входження в культуру і самовизначення в ній. Однобічне, обмежене розуміння культури лише як сукупності матеріальних і духовних цінностей характерне для традиційного методологічного підходу. Усвідомлення ж культури як феномена,

значно ширше і глибше за своїм змістом, ніж наведена «сукупність», видозмінює зорієнтованість щодо мети, завдань і способів професійного становлення та професійної культури загалом.

Так, наприклад, Л. Міщик вважає, що спрямованість на розвиток професійної культури педагога «являє собою упорядковану сукупність загальнолюдських ідей, професійно-ціннісних орієнтацій та якостей особистості, універсальних способів пізнання і гуманістичної технології педагогічної діяльності» [6, с. 25] та дає змогу студентам педагогічних навчальних закладів – майбутнім викладачам розпізнавати власний внутрішній світ, вивчати й діагностувати рівень свого розвитку, відкривати перед ними основи духовного життя людства. Запропонований варіант інтерпретації культурологічного підходу створює умови для самовизначення майбутніх фахівців, визначення спрямованості розвитку їхньої професійної культури.

Зв'язок культури та професійної діяльності – діалектичний і двобічний. Культура є якісною та кількісною характеристикою певного способу діяльності – «це те, що існує одночасно і поза людиною, й у ній самій. Кожен із нас – потенційно-цілісна, здатна безкінечно розвивати себе, культура» [2, с. 296].

Філософи виділяють основні тенденції, властиві культурі певної епохи і визначаються характерними для даної культури способами мислення. У педагогічній теорії і практиці означений аспект не завжди враховується. Зокрема, за твердженням Т. Саломатової, «професійна культура – це певний ступінь розвитку здібностей, знань, умінь, навичок особистості в конкретній сфері об'єктивної діяльності та її результатах». Дослідниця наголошує, що культура професійної діяльності залежить від сукупності умов:

повноти та глибини опанування спеціальних знань, умінь, навичок і рівня розвитку професійної компетентності;

спрямованості та стійкості соціально значущих мотивів діяльності;

соціальної активності;

відповідності психофізичних властивостей особистості, своєрідного набору здібностей, які забезпечують

необхідний рівень і ефективність професійної діяльності;

універсалізму діяльності як основи не тільки ефективної самореалізації у професійній сфері, а й як головної умови, передумови формування цілісної саморегулюючої особистості [3, с. 59–60].

Прийняття наведеної позиції спонукає до формування нескінченного переліку умов. Так, наприклад, В. Правоторов доповнює й розширює запропоновану дефініцію. Професійна культура, за твердженням науковця, є відображенням діяльності людини і характеризує, з одного боку, досягнутий рівень культури суспільства в цілому, а з іншого, – становлення спеціаліста як представника цієї культури, здатного забезпечити її подальше функціонування та розвиток. Дещо інакшої точку зору дотримується Е. Клементьєв, наголошуючи, що професійна культура спеціаліста – «не мозаїка часткових культур», а процес розвитку цілісної особистісної культури. Критеріями її сформованості слугують: взаємопов'язані світогляд і методологічне мислення, що ґрунтуються на «культурному» знанні, яке розвиває особистість, а тому є основою професійної культури [3].

З огляду на це, маємо підстави зазначити, що поняття «культура життєвого самовизначення» є ключовим щодо поняття «професійне становлення».

Суть всебічного зв'язку свідомості і діяльності людини, що сприяє самопізнанню та об'єктивній самооцінці, дослідив психолог С. Рубінштейн. Він доводив, що у свідомості існує можливість моделювати узагальнені та ідеальні образи. Свідомість здійснює функції контролю та оцінки, будує стратегію і тактику діяльності на основі життєвого і професійного досвіду особистості, на основі її ставлення до інших людей, на порівнянні себе з іншими людьми, на рефлексивному зіставленні власного «Я» і суті «Я» – професіонала [9].

Таким чином, філософія освіти і психологія, що спираються на екзистенційну концепцію, не зводять проблему до індивідуалізації й самодостатності особистості. Стверджується, що адекватність самооцінки та професійного становлення дають змогу фахівцю побачити

себе збоку, й таким чином усвідомити і створити власний професійний образ. Нерозвинений образ самого себе, нездібність до рефлексії, до адекватних оцінок не лише окремих дій і проявів, а й особистості загалом сприяють потраплянню майбутнього фахівця у стан «внутрішнього глухого кута». Відсутність самопізнання, низька самооцінка викликають потребу підпорядкування першим пориванням, неперевереним думкам або фіксованим (раз і назавжди) установкам. Така людина, як правило, не вміє диференціювати себе від інших, не усвідомлює своїх недоліків, не знає і переваг. Зіставлення себе з іншими активізує процес самопізнання і саморозвитку, а отже, сприяє формуванню творчої професійної активності і врешті-решт професійному становленню.

У професійному становленні майбутнього фахівця вирішальною може бути його особиста позиція: установки, ставлення до професійної діяльності, до мистецтва, до оточення, до самого себе. Результатом вільного вибору і основою самовизначення є прийняття рішення, вчинок. Прийняття рішення – це спонукання до подальших дій, до визначення власної моральної позиції, до самовизначення, до професійного становлення. При цьому екзистенційна свобода у розвитку професійної свідомості поєднана з професійною відповідальністю. Свобода вибору людиною власної долі означає і те, що людина бере відповідальність за свій вибір на себе. При цьому педагог несе відповідальність за свої дії не лише перед собою, але й перед іншими людьми. У професійному становленні майбутній фахівець самореалізовується, створюючи певний образ людини, педагога, вчителя, що стверджує ті або інші цінності, тобто бере за основу не лише своє буття, але й досвід, набутий людством. Ніщо не може бути благом для вчителя, не будучи благом для інших. Навіть у складних, кризових педагогічних ситуаціях учитель має можливість зайняти осмислену позицію щодо учнів, батьків, колег по роботі, а також до самого себе. Побачити смисл власної професійної діяльності в усіх її проявах – завдання професіонала. Це допомагає усвідомити актуальність і важливість дослідження проблеми професійного

становлення особистості педагога.

Проблема професійного становлення особистості в усі часи була об'єктом наукових розвідок у різних галузях науки як на методологічному, так і на емпіричному рівнях. Зокрема, на методологічному рівні вона тісно пов'язана, в першу чергу, з вирішенням питання про необхідність принципів змін у професійній освіті, що викликана парадигмальною кризою і початком становлення нової педагогічної формації. На наше переконання, нормативні характеристики, стандарти професійної підготовки і професійного становлення фахівця повинні відповідати тим парадигмальним принципам, які на основі певної методології будуть закладені в теорію і практику професійної освіти.

Концепція професійного становлення на особистісному рівні визначає становлення тієї частини культури фахівця, яка забезпечує духовне зростання, самореалізацію і самоствердження особистості, розвиток її професійних якостей і самовдосконалення. Професійне становлення характеризується усвідомленням людиною смислу життя і, в тому числі, смислу професійної діяльності, змінами у свідомості фахівця, перш за все, змінами у ставленні до професії, власного професійного розвитку, тобто розвитком професійної самосвідомості (системи

мотивів, особистісних смислів і цілей).

У минулому, як і тепер, ставилися питання про перевантаження пам'яті учнів багаточисельними непотрібними відомостями, схемами дійсного виховання людини поза духом своєї культури. Мету суспільства і школи вчені вбачали у духовному розвитку людини, введенні її до вільного і свідомого стану «... і перша ступінь до неї – заглиблення у свій власний світ, його живе відчуття і ясне розуміння» [8, С. 42]. Періоди гострих соціальних конфліктів, потрясінь, перетворень супроводжуються зміною багатьох стереотипів, норм, ідеалів. При цьому часто відбувається те, що ми називаємо втратою смислу життя. Пошуки смислу життя і діяльності особливо важливі для педагога як духовного наставника учнівської молоді, вчителя життя. Професійне становлення, як і життєва позиція фахівця, залежить від рівня інтелектуального і морального розвитку, здібності до саморозвитку і самовдосконалення, здатності бути відвертим із самим собою. Майбутній фахівець повинен усвідомлювати ступінь професійної відповідальності і «не ховатись» за декларованим зовні смислом власних дій, а знаходити свій особистісний смисл професійної діяльності та керуватися ним, беручи на себе відповідальність за її результати.

В. Орлов. Професійне становлення особистості педагога у вимірах класичної методології

1. Барбина Е. С., Семиченко В. А. Идеи интеграции системности и целостности в теории и практике высшей школы / Е. С. Барбина, В. А. Семиченко. – К. : ИППО, 1996. – 261 с.
2. Библер В. От наукоучения – к логике культуры / В. Библер – М. : Политиздат, 1991. – 413 с.
3. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи // Навчально-методичний посібник. – Харків, 1998. – 243 с.
4. Камю А. Эссе об абсурде. Сумерки богов // Сочинения в 5-ти томах / Альбер Камю – М. : Фолио, 1997. – 528 с.
5. Ленин В. И. Выбранные творения: В 3 т. / Володимир Ілліч Ленін. – К. : Держполітвидав УРСР, 1962. – Т.3. – 752 с.
6. Міщик Л. І. Теоретико-методологічні основи професійної підготовки соціального педагога у закладах вищої освіти: автореф. дис... докт-ра пед. наук. / Людмила Іванівна Міщик – К., 1997. – 48 с.
7. Пехота Е. М. Индивидуализация профессионально-педагогической подготовки учителя: монограф. / Е. М. Пехота, под общ. ред. И. А. Зязюна. – К. : Вища школа, 1997. – 281 с.
8. Розанов В. В. Сумерки просвещения / В. В. Розанов. – М. : Педагогіка, 1990. – 624 с.
9. Рубинштейн С. Л. О мышлении и путях его исследования / С. Л. Рубинштейн – М. : Изд-во АН СССР, 1958. – 147 с.
10. Франк С. Л. Духовные основы общества / С. Л. Франк – М. : Республика, 1992. – 511 с.
11. Франкл В. В. Человек в поисках смысла / В. В. Франкл – М. : Прогрес, 1990. – 368 с.
12. Хайдеггер М. Время картины мира / М. Хайдеггер // Время и бытие. – М. : Республика, 1993. – С. 44.
13. Husserl E. Formale und Transzendente Logik. Halle, 1929. – P. 171.

Реферат

Профессиональное становление личности педагога в измерениях классической методологии

Валерий Орлов,

доктор педагогических наук, профессор, ведущий научный сотрудник лаборатории профессиональной ориентации и воспитания Института профессионально-технического образования НАПН Украины

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: личность педагога, профессиональное становление, классическая методология, феноменология, педагогика формирования, педагогика развития, профессиональное воспитание, профессиональная культура, экзистенциальная свобода, профессиональная ответственность.

В статье автор обращает внимание на то, что в измерениях классической методологии профессиональное становление личности педагога всегда рассматривалось в единстве процессов познания и самопознания, личностного развития и профессионального становления; взаимозависимости и взаимовлияния педагогических явлений, диалектического взаимодействия общего и единичного, целого и его элементов, общественных и индивидуальных ценностей. Ведущими идеями профессионального становления личности педагога были и должны оставаться концептуальные положения об объективной (социальной) и субъективной (личностной) природе и детерминации жизнедеятельности личности, которые рассматривались в философии Г. Гегеля, И. Канта, Н. Бердяева, В. Франкла, в феноменологических рефлексиях Э. Гуссерля, Г. Ингардена, А. Камю, А. Лосева, М. Хайдеггера и др., в трудах Г. Сковороды, П. Юркевича, В. Вернадского, посвященных природе человеческой личности, развития его духовности, формированию мировоззрения, отношению к труду, окружающей действительности, в произведениях классиков украинской педагогики – К. Ушинского, А. Макаренки, В. Сухомлинского, в которых утверждается идея подготовки учителя высокой духовной и профессиональной педагогической культуры, гуманиста, личности, способной превращать себя и мир. Главный акцент в статье сделан на необходимости сохранить лучшие традиции педагогической науки. Подчеркивается, что в поисках инноваций важно не потерять позиции гуманизма, человекоцентризма, культуровидовидности, национальной самоидентичности. Отмечается необходимость помнить, что педагог вчера, сегодня и всегда – это человек, который осознает степень профессиональной ответственности, «не прячась» за декларируемым снаружи смыслом собственных действий, находит свой личностный смысл профессиональной деятельности, руководствуется им, принимая на себя ответственность за ее результаты, а свой профессиональный успех видит в успехах своих учеников.

Abstract

Formation of a Professional teacher's personality in the classical

methodology

Valeriy Orlov,

*D. Sc. in Pedagogy, professor, Leading research fellow
of the Laboratory for career guidance and training
of the Institute of Vocational Education under the National Academy of
Pedagogical Sciences of Ukraine*

KEY WORDS:
personality teacher,
professional development, classical
methodology,
phenomenology,
education formation,
education development,
professional education,
professional culture,
existential freedom,
professional responsibility.

The author points out that the dimensions of the classical methodology of the individual teacher professional development has always been regarded in the unity of cognition and self-discovery, personal development and professional formation; interdependence and mutual influence of pedagogical phenomena dialectical interaction between the general and the individual, and his whole elements of social and individual values. The leading ideas of becoming a professional individual teacher were to remain conceptual provisions regarding the objective (social) and subjective (personal) determination of the nature and life of the individual in question in the philosophy of G. Hegel, I. Kant, N. Berdyaev, V. Frankl, the phenomenological reflections E. Husserl, G. Ingarden, A. Camus, A. Loseva, M. Heidegger et al., in the works of G. Skovoroda, P. Yurkevych, V. Vernadsky on the nature of the human person, of her spirituality, formation outlook, attitude to work reality in the classics Ukrainian Education – K Ushinskiy, A. Makarenko, V. Sukhomlynsky, which confirms the idea of high spiritual teacher training and professional pedagogical culture, humanist, creative personality, able to transform themselves and the world.

The main emphasis in the article on the need to preserve the best traditions of pedagogy. It is emphasized that in search of innovation is important not to lose the position of humanism, lyudynotsentryzmu, kulturovidpovidnosti, national identity. The need to remember that teacher yesterday, today and always - a person who realizes the professional responsibility, «openly» with the declared meaning outside of their own actions, is your personal sense of professional activities, guided him taking responsibility for its results, and their professional success sees the success of their students.

References

1. *Barbyna E. S., Semychenko V. A.* Ydey yntehratsyy systemnosty y tselostnosty v teoryy y praktyke vysshey shkoly / E. S. Barbyna, V. A. Semychenko. – K. : YPPPO, 1996. – 261 p.
2. *Bybler V.* Ot naukoucheniyya – k lohyke kul'tury / V. Bybler – M. : Polytyzdat, 1991. – 413 p.
3. *Zasoby navchal'noyi ta naukovo-doslidnoyi roboty // Navchal'no-metodychnyy posibnyk.* – Kharkiv, 1998. – 243 p.
4. *Kamyu A.* Эссе об абсурде. Сумерки богов // Соchinenyya v 5-ty tomakh / Al'ber Kamyu – M. : Folyo, 1997. – 528 p.
5. *Lenin V. I.* Vybrani tvory: V 3 t. / Volodymyr Illich Lenin. – K. : Derzhpolitvydav URSS, 1962. – T.3. – 752 p.
6. *Mishchuk L. I.* Teoretyko-metodolohichni osnovy profesiynoyi pidhotovky sotsial'noho pedahoha u zakladakh vyshchoyi osvity: avtoref. dys. ... dokt-ra ped. nauk. / Lyudmyla Ivanivna Mishchuk – K., 1997. – 48 p.
7. *Pekhota E. M.* Yndyvydualyzatsyya professyonal'no-pedahohycheskoy podhotovky uchytelya: monohraf. / E. M. Pekhota, pod obshch. red. Y. A. Zyazyuna. – K. : Vyshcha shkola, 1997. – 281 p.
8. *Rozanov V. V.* Сумерки просвещения / V. V. Rozanov. – M. : Pedagogika, 1990. – 624 p.
9. *Rubynshteyn S. L.* О мысленуу y putyakh eho yssledovaniyya / S. L. Rubynshteyn – M. : Yzd-vo AN SSSR, 1958. – 147 p.
10. *Frank S. L.* Dukhovnye osnovy obshchestva / S. L. Frank – M. : Respublyka, 1992. – 511 p.
11. *Frankl V. V.* Chelovek v poyskakh smysla / V. V. Frankl – M. : Progres, 1990. – 368 p.
12. *Khaydehher M.* Vremya kartyny myra / M. Khaydehher // Vremya y bytye. – M. : Respublyka, 1993. – P. 44.
13. *Husserl E.* Formale und Transzendente Logik. Halle, 1929. – P. 171.